

- Brown, N, 1989. Climate, Ecology and International Security. *Survival* 31, 519-532.
- Fredriksson, G, 1962. *Det politiska språket*. Stockholm: Cavefors/Prisma.
- Goldmann, K, 1995. Demokrati och internationalism, s 9-25 i Arvidsson, C (red) *Sverige och det nya Europa*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Jacobsson, K, 1997. *Så gott som demokrati. Om demokratifrågan i EU-debatten*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- McSweeney, B, 1996. Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School. *Review of International Studies* 22, 81-93.
- Stern, E K, 1995. Bringing the Environment In: The Case for Comprehensive Security. *Cooperation and Conflict* 30, 211-237.
- Wæver, O, 1997. *Concepts of Security*. Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen.
- Wæver, O, Buzan, B, Kelstrup, M, och Lemaitre, P, 1993. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter Publishers.

”Så gott som demokrati”

”Spørsmål om terminologi er i ideologisk debatt ikke 'bare et spørsmål om terminologi'.”(Arne Næss 1968:26)

Man kan kalla demokrati för ”Karlsson” lär Gösta Bohman ha sagt i en diskussion om demokratins innebörd. Men frågan är om man kan kalla Karlsson för ”demokrati”?

Visst är det så att val av termer inte har någon saklig betydelse. Det viktiga är att man blir förstådd. Men ofta syftar val av termer inte till att bli förstådd, utan till att ändra attityder och värderingar. Så fungerar s.k. övertalningsdefinitioner (Stevensson 1969:210).¹ Termen demokrati är särskilt tacksam om man vill manipulera politiska opinioner. Det man vill att människor skall tycka om kallas ”demokrati”. Om val av termer styrs av sådana syften är inte ”termfrågor” så banala som ofta görs gällande.

Ord har makt över tanken. Demokratidefinitioner handlar inte bara om språkvård, utan om *argumentationsvård*. Övertalningsdefinitioner får inte ersätta en saklig argumentation. Denna insikt låg bakom Tingstens kritik av s.k.

innehållsliga definitioner av demokrati (Elvander 1975:120). Termen demokrati får inte omfatta något mer än vad demokratins anhängare kan enas om, nämligen en procedur vars tillämpning innebär folkstyre av en stat.

I varje politisk konjunktur presenteras dock nya demokratidefinitioner. Demokratibegreppet blir till en ”retorisk ballong” (Frändberg 1996:23) som fylls med tidsandans politiska ideal. På 1960-talet ville den s.k. nya vänstern inkludera ekonomisk jämlikhet och kollektivt ägande i demokratibegreppet. I början på 1980-talet ville Gösta Bohman inkludera ”ekonomisk frihet” i demokratibegreppet (Algotsson 1987:346f). I mitten av 1990-talet vill SNS Demokratiråd förutom medborgarstyre inkludera rättsstat, maktindelning och politisk handlingskraft i demokratibegreppet (Rothstein, red, 1995:122f. Jfr Lundström 1997b). Som exempel på liberalisering (i dubbel bemärkelse) av demokratins innebörd kan också nämnas Olof Peterssons (1993:40) likställande av ”demokrati” med det popperska begreppet ”ett öppet samhälle”.²

Dessa politiserande demokratidefinitioner är ett hot mot demokratins legitimitet. Enigheten om demokratins värde förutsätter också en språklig enighet. Annars förväxlas oenighet i sakpolitiska frågor med oenighet om demokratins värde. Att studera och kritisera användningen av termen demokrati är därför inte bara ett vetenskapligt intresse, utan av stor politisk betydelse.

Kerstin Jacobssons avhandling, *Så gott som demokrati* (1997), framlagd vid Sociologiska institutionen i Uppsala, handlar om hur termen demokrati användes i debatten om ett svenskt EU-medlemskap. Jacobsson säger sig ha två syften med sin avhandling. Dels att undersöka hur man ”talade om demokratin i den offentliga politiska diskussionen” om ett svenskt EU-inträde, dels att undersöka ”vilka implikationer som följer av hur demokratifrågan definierades och behandlades i debatten” (s 21). Det första syftet kallar hon ”empiriskt och deskriptivt”. Vad det andra syftet går ut på är något oklart. Vad innebär det att undersöka ”implikationer” som följer av hur demokratifrågan definieras? Det tycks som om Jacobsson här syftar till en

idékritik i Tingstens anda—främst av argumenten *för* ett EU-inträde i termer av ökad demokrati.

Jacobsson hävdar, som det står på baksides-texten, att det skett "en förskjutning i demokratidebatten där effektivitet, handlingskraft och sakpolitik blir alltmer centrala begrepp". Det pågår, hävdar hon, "en omtolkning av demokratins innebörd, utan att detta har formulerats i klartext eller att konsekvenserna uppmärksammas". Eftersom sakpolitisk effektivitet (dvs. målpuppfyllelse) ingår i demokratibegreppet och eftersom medlemskap i EU innebär sakpolitisk effektivitet, kräver demokratins princip att vi går med i EU. Så lyder i korthet Ja-sidans "förinnehållsligande" av demokratibegreppet, enligt Jacobsson.

Hennes tes ges en tydlig illustration av den tyske EU-debattören Fritz Scharpfs argumentation för ett svenskt EU-medlemskap. Scharpf hävdade i *Moderna tider* (januari 1996) att demokratiskt självstyre bör "definieras" som "autenticitet plus effektivitet", vilket betyder "att demokratiska regeringar måste vara effektiva i förverkligandet av medborgarnas genuina preferenser". Genom att stipulera en ny definition av "demokrati" kommer han fram till att små stater utanför EU är odemokratiska eftersom de inte klarar att förverkliga medborgarnas "genuina preferenser".

Just detta spektakulära exempel på en "innehållslig" demokratidefinition återfinns dock inte i Jacobssons avhandling. Men hon refererar till många resonemang där effektivitet framhålls som ett "demokrativärde" i syfte att legitimera ett svenskt EU-medlemskap. Gränsen mellan semantiska normer och politiska normer är dock flytande. Frågan är om termen demokrati omdefinieras eller om argumenten för demokrati ändras?

Jacobsson refererar bl.a. Kjell Goldman (1995) som hävdar: "Att effektivitet är ett demokrativärde är givet. Om politiken är maktlös, råder i sanning ett demokratiskt underskott" (s 243.) Samma resonemang förs av den s.k. *Konsekvensutredningen* (SOU 1994: 12: 234). Ett medlemskap i EU sägs innebära en "demokrativinst" eftersom den sakpolitiska effektiviteten ökar.

Jacobsson beskriver dessa resonemang som en normförskjutning "till den sakpolitiska effektivitetens fördel" (s. 243). Hon hävdar att "sakresultaten blir normerande i en demokratisk bedömning", vilket "förutsätter att demokratifrågan diskursivt konstrueras på ett delvis annat sätt än som medborgerligt inflytande över landets styrelse" (ibid.). "Förmågan att realisera lovvärda mål som arbetslöshetsbekämpning och miljöförbättringar samt förutsättningarna för detta, blir normerande för hur suveräniteten och demokratin betraktas" (s. 224), skriver hon. Och hon tillägger: "Demokratin definieras i förhållande till det man vill tjäna".

Jacobsson beskriver egentligen olika typer av "normförskjutningar": en semantisk och en politisk. Det som Jacobsson något vagt kallar "demokratifrågan" tycks handla om flera olika frågor: 1. Hurbör termen demokrati definieras? 2. Enligt vilka normer bör demokratiska institutioner utvärderas? Möjligen skulle man kunna lägga till en tredje delfråga i "demokratifrågan": 3. Genom vilka institutioner bör demokratisk maktutövning förverkligas?

Sammanblandningen av språkliga och politiska normer är kännetecknande för den "demokratidiskurs", som Jacobsson studerar. En definition av "demokrati" tolkas ofta som en politisk handlingsnorm; det som termen betecknar antas vara önskvärt.³ Just därför föreslås förmodligen "innehållsliga" demokratidefinitioner; värdeladdningen i termen demokrati överförs till önskvärda utfall av demokratiska procedurer.⁴

En viss definition av "demokrati" implicerar inte att demokrati bör genomföras, vilket en del EU-anhängare, t.ex. Fritz Sharpf (se ovan) tycks tro. En definition stipulerar ett språkbruk, inte en politisk norm. Pläderingen för EU behöver inte bygga på en ny definition av "demokrati", utan på en normativ teori som säger att folkets preferenser bör genomföras och en empirisk teori som säger att så blir fallet om man går med i EU (oavsett om EU är en demokrati).

Det faktum att man lyfter fram effektivitetskravet i argumentationen för EU behöver dock inte innebära att "demokratifrågan" ges en ny innebörd. Den svenska demokratin kan ha

uppfattats som effektiv inom ramen för nationalstaten innan EU-inträdet fördes upp på dagordningen. Men *om* den skulle ha upplevts som ineffektiv skulle kanske olika krav på effektivitet formulerats i termer av mer, eller bättre, demokrati.

Det finns exempel på att krav på politisk effektivitet – både i resursmässig och beslutsmässig mening – formulerats i termer av demokrativinster före EU-debatten. Den politiska effektivitet som planhushållning antogs medföra motiverades i termer av frihet och demokrati (se Wigforss 1980:119ff). Effektivitetsproblemet i det parlamentariska styrelseskicket har betraktats som hinder för demokratiskt styre.⁵ Fyraprocentsspärren för riksdagsrepresentation och förlängningen av mandatperioden motiverades med att beslutsmässighet och handlingskraft är ett demokrativärde. En historisk tillbakablick kunde ha kastat mer ljus på Jacobssons tes om just EU-frågans betydelse för förändringen av demokratifrågans innebörd.

Idéhistoriskt har effektivitet varit ett av de viktigaste argumenten för demokrati. Både Rousseau och Bentham anförde effektivitetsargument (i olika varianter) för demokrati (Ross 1969:59). Vad som är nytt i EU-debatten är att konflikten mellan demokratiska beslutsformer och systemkapacitet har tydliggjorts. I detta "demokratiska dilemma" (Dahl 1994) har effektivitet – från vissa EU-anhängares sida – lyfts fram som ett viktigare demokrativärde än politiskt deltagande. Det som kallas "demokrativärde" behöver dock inte vara ett analytiskt villkor för demokrati, utan bara en önskvärd effekt.⁶

Det är förmodligen svårigheter att hantera värdekonflikten mellan demokratiska procedurer och folkviljans förverkligande som ligger bakom behovet att definiera demokrati i termer av effektivitet. Att demokrati innebär folkviljans förverkligande har ofta tagits för givet – utan någon närmare förklaring. Redan Rousseau var oklar på denna punkt. Han förklarade inte varför demokratiska procedurer var nödvändiga för att förverkliga "allmänviljan" (Plamenatz 1992:176). Demokrati definierade han dock oberoende av "allmänviljan" (Beitz

1989:52) och eftersom "allmänviljans" förverkligande är viktigare än demokrati var Rousseau i princip öppen för demokratins avskaffande. Effektivitet var, kort sagt, viktigare än demokrati.

Folkviljans förverkligande har varit ett fundamentalt värde för en stor grupp av normativa demokratiteorier – oaktat om detta värde ingått i definitionen av "demokrati" (Beitz 1989:50f).⁷ Utmärkande för dessa teorier är att de inte ser något egenvärde i demokrati. Däremot ser de ett egenvärde i att människor kan få sina önskemål tillgodosedda.

Att betrakta väljare som konsument och demokrati som en marknad är en gammal idé i statsvetenskaplig demokratidiskurs (se Elster 1986 och Nelson 1980:kap. 5). Ett exempel på en "folkviljeteori" är den s.k. ekonomiska demokratiskolan som inspirerats av neoklassiska ekonomidoktriner (se Downs 1957). Demokratins värde anses ligga i dess förmåga att tillfredsställa folks preferenser.

Den elitistiska skolan, som tog form efter andra världskriget har framhållit effektivitet (i olika bemärkelser) som ett mål för demokrati (Schumpeter 1979). Sartori (1987) myntade uttrycket "demodistribution" för att beteckna ett system som är effektivt med avseende på att tillfredsställa folks preferenser – till skillnad från "demopower", som han tror är ineffektivt och farligt (jfr Buchanan och Tullock 1969).

Mot denna idéhistoriska bakgrund blir Jacobssons försök att förklara varför demokratibegreppet laddats med en effektivitetskomponent i EU-debatten tveksamt. Hon skriver:

Effektivitetsdiskussionen måste förstås i relation till övergripande förändringar av politiken och ekonomin. Globaliseringen av ekonomier har satt politiska systems effektivitet i fråga, vilket lett till att marknaden har fått stort inflytande vad gäller agendasettning, politiska prioriteringar, tidsperspektiv, gränser för det möjliga etc. När demokratibegreppet laddas med komponenten effektivitet på det sätt som nu är fallet fylls demokratibegreppet med marknadens värderingar, motiv och logik. När effektivitetens språk talas, men med en demokratisk accent, blir det svårt att protestera: Vi är väl

alla demokrater även om vi vill vara effektiva. (s. 245).

För det första har, som påpekats, ”marknadens värderingar, motiv och logik” förekommit i demokratidiskursen långt innan EU-inträdet var aktuellt. För det andra kan man fråga sig hur det kommer sig att motståndare till marknaden, t.ex. fackliga företrädare och socialdemokrater, är för EU? Vissa argument för EU-inträde har faktiskt gått ut på att det möjliggör ett effektivare motstånd mot globalisering och marknadskrafter. Så argumenterade Hans-Peter Martin & Harald Schumann i den uppmärksammade boken *Globaliseringsfällan* (1997).

De svenska böndernas försvar av EU kan knappast ses som uttryck för att de är anhängare av ”marknadens logik”. Snarare är det tvärt om. De ser i EU ett skydd mot marknaden. Bland EU-motståndarna finns också de som ser EU som ett hot mot marknaden.

Effektivitetstänkandet har också legat till grund för demokratikonceptioner som ställt politisk effektivitet *mot* marknad. Som Jacobsson själv påpekar (s. 244) vände sig Ross och Tingsten i sin proceduriella demokratidefinition mot ”handlingskraftiga” regimer som kallade sig ”demokratiska”, men som knappast hyllade marknadens värderingar och logik.

Jacobssons tveksamma försök att sociologiskt förklara det som hon uppfattar som en nyorientering i demokratidiskursen aktualiserar frågan vad som skiljer diskursanalys från idéanalys. ”En diskurs är ett paket av föreställningar i ett sammanhängande mönster”, skriver Jacobsson (s. 215). Hon sätter ett tvivelaktigt likhetstecken mellan begrepp och föreställningar (s. 35).⁸ Inspirerad av Durkheim kallar hon demokratibegreppet för en ”social representation”, vilket är ett exempel på det som Durkheim kallade ”kollektiva representationer” (s. 31). Enligt Jacobsson avsåg Durkheim en mängd fenomen som uttrycker ett ”kollektivt medvetande”, vilket utgörs av ”övertygelser och känslor som är gemensamma för en grupp”.

Att undersöka ”sociala representationer” kräver, vad jag kan förstå, ett empiriskt forskningsarbete av annat slag än det som Jacobssons avhandling består av. Om man vill komma

åt underliggande ”övertygelser och känslor” som kan förklara *förändringar* i demokratiuppfattningar, måste man göra empiriska undersökningar som går utöver textanalys. För att belägga påståendet att det är marknadens motiv, värderingar och logik som förklarar debattörernas demokratisyn krävs en empirisk kartläggning av underliggande värdesystem, som inte nödvändigtvis uttrycks i de texter som Jacobsson studerat.

I sin avslutande diskussion antyder Jacobsson att det faktum att kravet på sakpolitisk effektivitet ”tillförts demokratibegreppet kanske uttrycker en förändring i demokratins överideologi”. Ordet ”kanske” speglar Jacobssons ointresse för denna fråga och därmed för det analysobjekt som hon anger för sin studie. En demokratisk överideologi motsvaras, vad jag kan förstå, ungefär av det som kallas ”social representation”. Om analysobjektet är sociala representationer, borde den demokratiska överideologin stå i fokus. Men det som Jacobsson gör i första hand är att formulera en idékritik av Ja-sidans sätt att använda termen demokrati.

Hennes analysobjektet är inte en grupps självmedvetande, utan de idéer och begrepp som uttrycks i olika texter (jfr Tingsten 1941). Huruvida idéerna och begreppen uttrycker ett kollektivt medvetande är osäkert och av sekundär betydelse för den idékritik som hon formulerar.

Frågan är vad som skiljer Jacobssons ”diskursanalys” från den idéanalys som statsvetare sedan länge sysslat med. Jacobsson skriver i en metodbilaga: ”Diskursanalys syftar inte till att analysera föreställningar med avseende på rätt eller fel, sant eller falskt. Sätillvida skiljer den sig från tingstens och vedungsk idéanalys och från marxistiskt inspirerad ideologianalys” (s. 323).

Även om Jacobsson vill distansera sig från statsvetenskaplig idéanalys är det hon gör ganska likt.⁹ Hon analyserar, diskuterar och kritiserar påståenden om förhållandet mellan demokrati och effektivitet så som de formuleras i texter. Och visst ställs frågan om ”rätt och fel” i talet om demokrati. Ja-sidans demokratisyn är felaktig, motsägelsefull och farlig, menar Jacobsson.

Jacobsson formulerar en idékritik som, precis som Tingstens, är både intellektuell och politisk. Hon försvarar uttryckligen en proceduriell demokratikonception gentemot olika försök att "förrinnehållsliga" demokratibegreppet. Jacobsson menar, enkelt uttryckt, att EU-anshängarna omdefinierar termen demokrati så att ett medlemskap i EU per definition är mer demokratiskt än ett utanförskap. Denna idékritiska tes överskuggar alla sociologiska ambitioner i hennes avhandling.

I *Demokratins seger och kris* (1933:58) hävdar Tingsten att "demokrati innebär en bestämd organisation av statsstyrelsen, en organisation, i vilken regelmässiga och legalt obundna folkliga opinionsyttringar – i praktiken i form av val – äro centrala moment". Tesen att demokrati är en "form" eller "teknik" för politiskt beslutsfattande utvecklades vidare i *Demokratiens problem* (1945). Han vände sig emot att man lägger in ett tänkbart utfall av demokratiska procedurer i definitionen av "demokrati". "Man är demokrat, men därjämte konservativ, liberal eller socialist", heter det i en klassisk formulering (Tingsten 1945: 57). Den kan tolkas som en "semantisk-logisk" tes (Boström 1988: 132). Om man inkluderar de sakpolitiska mål som företrädare för olika ideologier vill genomföra i demokratibegreppet avviker man från ett vanligt språkbruk, menade Tingsten. Detta försvårar både ett "redigt" resonemang och upprätthållandet av en "demokratisk överideologi", som innebär att man är enig om procedurens värde, utan att vara enig om utfallets värde.

Dessa tingstenska utgångspunkter ligger till grund för Jacobssons kritik av EU-anshängarnas demokratibegrepp: "behovet av effektiva politiska system och handlingskraftiga regeringar må vara viktiga faktorer och målsättningar men de bör formuleras i andra än demokratiska ordalag" (s. 245). Här uttrycks både en språklig och intellektuell kritik. Men i bakgrunden skymtar också en *politisk* kritik: Ja-sidan har en farlig demokratikonception, som legitimerar en odemokratisk ordning. EU-medlemskapet är nämligen odemokratiskt, enligt Jacobsson, vilket inte kan kompenseras av effektivitetsvinster. Hon tycks därmed godkänna det

demokratibegrepp som ligger till grund för EU-motståndarnas kritik av EU. Ur idékritisk synvinkel är detta en brist.

Frågan är om nej-sidan använder termen demokrati på ett sätt som stämmer med det proceduriella demokratibegrepp som är utgångspunkten för Jacobssons kritik av ja-sidan. Kan man inte vara demokrat, men därjämte för eller emot EU? Jacobsson tycks, liksom många på nej-sidan, mena att om man är demokrat måste man vara emot EU. Annars invecklar man sig i tre paradoxer (s. 49):

1. "EU är demokratiskt, men ingen demokrati."
2. "Politiken flyttar, demokratin stannar kvar."
3. "Sverige avyttrar suveränitet, men förblir suveränt."

Ja-sidans försök att "diskursivt" upplösa dessa paradoxer står i centrum för Jacobssons avhandling. Termen paradox betecknar enligt en synonymordbok "skenbar självmotsägelse" (*Ord för ord*, Norstedts 1977). Men Jacobsson kallar paradoxerna för "ologiskheter" (s 216). Hennes tes är att dessa "ologiskheter" bara kan upplösas om man förändrar innebörden i termen "demokrati".

Hur är det med de tre satser som hon kallar paradoxer? Är de skenbara eller verkliga motsägelser? Den första satsen framstår varken som en skenbar eller en verklig motsägelse. Demokrati är ett styrelseskick i en stat. Men det är inte bara stater som kan vara "demokratiska" enligt ett etablerat språkbruk. Individer, organisationer, grupper, värderingar, principer och institutioner sägs vara demokratiska, samtidigt som det är uppenbart att de inte är demokratier. Att tillskriva en ickedemokrati egenskapen "demokratisk" är inte motsägelsefullt. Att hävda att EU är demokratiskt dels därför att EU har sanktionerats demokratiskt, dels därför att EU främjar demokratins stabilitet och utbredning, vilket ofta hävdas, är inte motsägelsefullt. Av samma skäl kan man säga att FN är demokratiskt, men ingen demokrati.

Den andra satsen är inte heller motsägelsefull, varken skenbart eller logiskt. Att politik ut-

övas på andra arenor än den nationella demokratins är inget nytt. Och detta påverkar inte nödvändigtvis graden av demokrati i Sverige. Avgörande är att medborgarna har den statsrättsligt reglerade makten över den svenska statens styrelse.

Den tredje satsen framstår dock som motsägelsefull. Frågan är om den är skenbar eller verklig. Om "avyttra suveränitet" betyder att delegera beslutsmyndighet är det svårt att se någon motsägelse. Avgörande är om riksdagen kan säga upp—eller bryta—ett avtal som binder den vid beslut som fattas av överstatliga organ. Att riksdagen låter övernationella organ fatta beslut som är bindande för Sverige är inte unikt för EU-avtalet. Sverige har också förbundit sig att lyda beslut som fattas av FN. Riksdagen förband sig före EU-inträdet att acceptera domar i Europadomstolen i Strasbourg (RF 2:23).

Är det inte rimligt att säga att Sverige förblir suveränt, samtidigt som riksdagen träffar ett avtal om att följa ett beslut som fattas av ett överstatligt organ? Avgörande är naturligtvis vad man lägger in i begreppet suveränitet.¹⁰ Om man utgår från den Ross-Tingstenska demokratikonceptionen handlar folksuveränitet (dvs. demokrati), om vem som har den politiska makten över gällande rätt i en stat (se Ross 1968:82f).

Det faktum att beslut om lagar som gäller i Sverige fattas av EU-organ innebär dock inte att makten över gällande rätt i Sverige ligger på EU-nivå. Den som har makt behöver inte fatta beslut; det räcker med att man—om man vill—kan förhindra att besluten får laga kraft. Politiskt makt kan ses som en *dominansrelation* mellan beslutsfattare med avseende på kollektivt bindande beslut (Barry 1991:272). Den som har politisk makt behöver följaktligen inte fatta alla politiska beslut; det räcker med att kunna *hindra* att beslutet fattas eller att beslutet blir kollektivt bindande. Makt är en *kontrafaktisk* dominansrelation som kan förenas med underlåtelser—även underlåtelser att fatta beslut (Beitz 1989:10).¹¹

Om man tar fasta på att makt är en dominansrelation är det tveksamt om den svenska riksdagen och de svenska väljarna har gett upp sin makt över gällande rätt i Sverige, dvs. sin poli-

tiska suveränitet—varken formellt eller realpolitiskt. Avgörande är om den svenska riksdagen kan besluta att gå ur EU och därmed upphäva EG-rättens giltighet. Om ett utträde är möjligt vilar EG-rättens giltighet i Sverige på riksdagens underlåtelse att gå ur EU. Det faktum att ett utträdesbeslut inte tas måste tolkas som ett kontinuerligt godkännande av de beslut som EU-organ fattar.

Men utträdesmöjligheten förnekas inte av Jacobsson. Hon polemiserar inte emot den tyska författingsdomstolens tolkning av Maastrichtfördraget som innebär att medlemsstaterna *delegerat* beslutskompetens till EU-organ. Istället tycks hon mena att det som är avgörande ur demokratisk synvinkel är vilka som *fattar beslut* om gällande rätt—inte vilka som har makt över gällande rätt. Hon hävdar att det är "formalistiskt" att säga att "delegation av suveränitet" är förenligt med ett bibehållande av nationell suveränitet (s. 189). Hon hänvisar till Karl-Göran Algotsson som menar: "Av det faktum att medlemsstaterna är fördragets herrar följer inte att de faktiskt överlåta befogenheterna är begränsade" (s. 189). Visst är det så. Men det avgörande ur suveränitetssynpunkt är väl vem som är "herre över fördraget".

Den grundläggande maktrelationen (i fråga om gällande rätt i Sverige) mellan svenska staten och EU undviker Jacobsson att närmare diskutera. Hon visar inte att den tyska författingsdomstolen har fel när den hävdar att den makt som överlåts till EU-organ "i sin helhet är *återkallelig*" (s. 188). I stället tycks hon mena att detta faktum inte innebär att demokratin bevaras i medlemsländerna. Skälet är, om jag förstått Jacobsson rätt, att den makt som överlåts till EU-organ inte utövas i demokratiska former. Hon skriver att det är formalistiskt att bortse ifrån "hur beslutsfattandet och maktutövningen *de facto* sker" (s. 189). Hon tillägger: "Det finns välkända exempel där en icke-demokratisk regim fått makten i ett demokratiskt val: Beslutet går demokratiskt till, men det innebär inte att den ordning som därmed upprättas också är demokratisk eller demokratiskt legitimerad." (ibid.).

Här är det svårt att följa med. Ett EU-inträde kan rimligen inte jämföras med att ge upp sin

suveränitet till en "odemokratisk regim". (Man kan förmoda att Jacobsson avser det som hände i Tyskland 1933). Att en ordning som inrättas genom demokratiska beslut är demokratisk är naturligtvis inte självklart. Men den relevanta frågan är inte om EU är en demokrati utan om medlemskap i EU innebär ett avskaffande demokratin i medlemsländerna.

Visserligen kallas ofta EU en "överstat", men det är ingen stat – varken i statsrättslig eller realpolitisk mening. Även om det är så att det formella rättsläget beträffande utträdesvillkoren är oklart torde det inte vara någon tvekan om att varje medlemsstat i realpolitisk mening är suverän att när som helst utträda ur EU. I Sverige kan en majoritet av medborgarna genomdriva ett riksdagsbeslut som innebär omedelbart utträde ur EU. Den konstitutionella giltigheten av ett utträdesbeslut bestäms av den svenska regeringsformen, inte av EG-rätten.

EU saknar kompetens-kompetens, som Jacobsson påpekar, vilket innebär att EU inte kan skriva om medlemsländernas grundlagar. Eftersom vanliga lagar får sin giltighet via grundlagar är EG-rättens giltighet bestämd av dem som har makt över grundlagarna, dvs. ytterst av medborgarna i respektive medlemsland och inte av något EU-organ.

Att beslut om lagar i medlemsstaterna fattas av organ som inte är folkvalda innebär inte nödvändigtvis ett brott mot demokratiska principer. Demokratiska stater överlåter en mängd befogenheter till organ inom och utom landets gränser som fattar kollektivt bindande beslut i ickedemokratiska former, t.ex. till domstolar, centralbanker och förvaltningsorgan. Det är maktfrågan som är avgörande. Även om EG-rätten får en "direktverkande" giltighet, som Jacobsson framhåller, upphävs inte den svenska riksdagens suveräna makt över gällande rätt i Sverige. Avgörande är riksdagens möjlighet att upphäva EG-rättens giltighet.¹²

Om man betraktar demokrati som en "form" eller "beslutsteknik" och ingenting annat, glömmer man att proceduren är till för att utöva makt – även makt över procedurer. Demokrati är en fördelning av makt inom en stat (Barry 1974:493).¹³ Denna maktrelation realiserar visserligen med hjälp av en demokratisk proce-

dur, men demokratisk makt kan utövas över beslut utan att dessa tas enligt demokratiska procedurer. Eftersom medborgarna ytterst är suveräna att, via representanter i den lagstiftande församlingen, hindra att beslut som tas i "odemokratiska former" får laga kraft, det må gälla EU-organ eller inhemska organ inom t.ex. statsförvaltningen, är det inte, som Jacobsson hävdar, avgörande "hur beslutsfattandet *de facto* sker" (s. 189). Avgörande är vilka som har makten över beslutens legala giltighet och verkställighet, inte i vilka former besluten fattas.

Även i nejsidans syn på EU, vilken Jacobsson återger utan kritiska kommentarer, speglas en demokratikonception som är innehållslig: man tror att demokrati betyder att alla beslut som styr en stat skall tas i demokratiska former. Det kan tyckas märkligt, men ett sådant demokratibegrepp förbiser att demokrati handlar om *folkmakt* – och att folkmakten kan användas för att inrätta "odemokratiska" beslutsprocedurer.¹⁴

Det finns en ofta förbisedd tvetydighet i termen demokrati. Den översätts både med "folksuveränitet" och "folkstyre". Den första termen handlar om makten över en stat – även över beslutsprocedurer inom staten. Den andra termen, däremot, kan beteckna en beslutsprocedur där folket (eller dess representanter) faktiskt fattar beslut inom statsmakten. Det är dock suveränitetsprincipen som är fundamental i demokratibegreppet, inte beslutstekniken (se Lundström 1996b för en diskussion). Beslutstekniken är till för att realisera folksuveränitet – inte tvärt om.

Man missförstår proceduriella demokratidefinitioner, som de formulerats av t.ex. Tingsten (1945:57), Dahl (1989:108f) och Barry (1989:25) om man tror att demokrati är *samma sak* som demokratiska procedurer. Snarare bör de tolkas som operationella definitioner av en maktrelation; de anger en metod för att förverkliga *folkmakt* över en stat. Problemet med s.k. innehållsliga definitioner är att de stipulerar hur folkmakten skall användas. Att lägga in ett krav på demokratiska procedurer i all myndighetsutövning är lika innehållsligt som att lägga in ett krav på "ekonomisk demokrati" (Jfr Lundström 1997c).

Låt oss utgå ifrån Dahls (1989:108f) välkända definition av proceduriell demokrati. Ett av kraven är "kontroll av agendan". Tanken är att alla frågor kan föras upp på den politiska dagordningen, dvs. att folket kan fatta beslut i vilka frågor som helst. Detta måste också innebära att de kan fatta beslut om regler för beslutsfattande inom olika samhällsområden. Man kan uttrycka det så att demokrati är en beslutsprocedur av högsta ordningen, dvs. man kan fatta beslut om beslut. Regler om beslutsprocedurer på olika områden kan stadfästas i både vanlig lag och i grundlag.¹⁵ Man kan t.ex. bestämma att straffrättsliga beslut skall fattas av domare enligt lagar, att regeringen inte får påverka enskilda förvaltningsbeslut, att penningpolitiska beslut skall fattas av en centralbank enligt vissa direktiv, etc. "Diktatoriska" beslutsregler (grundade på äganderätten) inom näringslivet har sanktionerats genom demokratiska beslut. Kort sagt: proceduriell demokrati tillåter en mängd olika "odemokratiska" beslutsprinciper inom både staten och samhället.

Med en metafor lånad från Dahl (1990:68) kan man likna en demokratisk stat vid en "kinesisk ask", som består av en mängd mindre och mindre askar. Olika maktsfärer är hierarkiskt ordnade. Demokrati innebär att beslut i den största asken, där den yttersta statsmakten utövas, fattas enligt demokratiska procedurer, inte att beslut i alla askar fattas enligt demokratiska procedurer.¹⁶

Den proceduriella demokratikonception som Jacobsson utgår ifrån i sin kritik av EU-anhängarna kräver inte demokratiska procedurer i allmänhet. Är det, som den tyska författningsdomstolen påstår, möjligt att återta makten i EU-organ genom demokratiska beslut i medlemsländerna, är odemokratiska beslutsformer i EU förenliga med demokrati i medlemsstaterna. Det är egentligen inte konstigare än att vi tillämpar alla möjliga beslutsformer inom den svenska statsmakten och i det svenska samhället, samtidigt som vi hävdar att det råder folksuveränitet i Sverige. Att hävda att odemokratiska procedurer i EU är oförenliga med demokrati innebär i själva verket att man gör samma misstag som Jacobsson anklagar EU-anhäng-

arna för: att "förinnehållsliga" demokratibegreppet.

Utan någon närmare kritisk granskning återger Jacobsson nejsidans argument för att ett medlemskap i EU upphäver demokratin i Sverige: "Om församlingar i andra länder kan rösta ner Sveriges representanter i frågor som rör Sverige och om de kan stifta lagar som överflyglar svenska lagar, då har den svenska demokratin upphävts liksom grundlagens stadgande att all makt utgår från folket" (s. 136).

Nejsidans argumentering, så som den återges av Jacobsson, bortser ifrån skillnaden mellan makt över lagar och beslut om lagar. Man blandar ihop konstitutionellt reglerad makt över lagar med delegerad normgivningsrätt inom ramen för vanlig lag, dvs. EU-avtalet (SFS 1994:1500). Riksdagens lagstiftningsmakt regleras i grundlagen, som står över både EU-avtalet och EG-rätten. Det faktum att riksdagen har beslutat att tillsvida acceptera EG-rätten innebär inte att den gett upp sin lagstiftningsrätt. Därför är det ett misstag att tro att ett *accepterande* av lagar som stiftas i EU-organ innebär att man upphäver regeringsformens stadgande om att "all offentlig makt utgår ifrån folket". Dettål att upprepas: den som fattar beslut behöver inte ha makt, och den som har makt behöver inte fatta beslut, men den som har makt kan förhindra att besluten genomdrivs. Makten över gällande rätt utgår ifrån folket, oavsett om folket fattar beslut om lagar. Avgörande är att det finns konstitutionella möjligheter för medborgarna att ändra gällande rätt.

Om man dessutom beaktar att EU, till skillnad från Sverige, inte är en stat i den meningen att den förfogar över ett våldsmonopol som kan genomdriva beslut, framstår det som ännu mer drastiskt att påstå att riksdagen påtvingas lagar av EU. Det är mycket osannolikt att brott mot EG-domstolens utslag—än mindre ett utträde ur EU—kommer att beivras med våld. Däremot sanktioneras beslut i riksdagen av en legal tvångsmakt—som är folkrättsligt legitim—även ett beslut att ogiltigförklara EG-rätten i Sverige.

Om Jacobssons mission är att, likt Tingsten, hålla demokratibegreppet rent från beslut i sakfrågor, kunde hon också vända sig mot EU-

motståndarna. EU-medlemskapet är en sakpolitisk fråga inom ramen för en demokratisk ordning i Sverige, inte en fråga om ja eller nej till demokrati i Sverige. EU-medlemskapet har inte minskat möjligheterna till demokratisk maktutövning, däremot har det minskat inslaget av demokratiska procedurer i statens styrelse. Huruvida detta är bra eller dåligt är en politisk fråga som den "demokratiska överideologin" inte kan ge svar på, lika lite som den kan ge svar på frågan om vi skall ha "ekonomisk demokrati". Så bör man åtminstone resonera om man är trogen det tingstenska demokratibegreppet, som Jacobsson utgår ifrån.

"Man är demokrat, men därjämte konservativ, liberal eller socialist", skrev Tingsten (1945:57) i sin ryktbara formulering om demokratins idé som en överideologi. Av sammaskäl skulle man kunna skriva: "Man är demokrat, men därjämte för eller emot EU". Eller som Jacobsson själv uttrycker det: "Poängen med demokrati är att vi skall ha gemensamma regler för kollektiv konfliktlösning, inte att vi alla skall omfatta samma samhällsvision" (s. 313). Detta gäller även visioner om Sveriges förhållande till EU. Ett EU-medlemskap minskar graden av demokratiskt styre av gällande rätt, men det är förenligt med makt över gällande rätt. På samma sätt innebär privatisering av statliga företag minskat demokratiskt styre, men är förenligt med demokratisk makt över den privata äganderätten.

Jacobsson framhåller, liksom många EU-motståndare, att ett utträde ur EU möter så stora problem att det i praktiken är omöjligt. Den typen av problem gör dock inte EU-inträdet odemokratiskt. Demokratiska beslut kan ha *konsekvenser* som är svåra, dvs. kostsamma, att ändra på—t.ex. införande av kärnkraft. Om man kräver att demokratiska beslut inte får minska det praktiska handlingsutrymmet i framtiden, gör man långsiktiga beslut och åtgärder odemokratiska. Men den typen av "innehållsliga" demokratikonceptioner vänder sig ju Jacobs-son emot.

Att kravet på sakpolitisk effektivitet, dvs. måluppfyllelse, framställts som en "demokrativinst" bland EU-anhängarna bottenar förmodligen i en normativ demokratiteori som betonar

värdet av folkviljans genomförande i allmänpolitiska frågor, t.ex. kamp mot miljöförstöring, ekonomisk tillväxt etc. Nejsidans argumentation mot EU bottenar i en normativ demokratiteori som betonar värdet av politiskt deltagande. Båda dessa värden—effektivitet och deltagande—är centrala i den officiella demokratidoktrin som Jacobsson utgår i från. Men det mest centrala är ändå maktfrågan.

Demokratisk maktutövning kan nämligen användas både för att maximera folkviljans genomförande (dvs. sakpolitisk effektivitet) och medborgarnas politiskt deltagande. Om det är så att vi måste välja är inte valet självklart ur demokratisk synvinkel. Vad som är självklart, om man är demokrat, är att *folkmakten* är viktigare än både folkviljans genomförande och medborgarnas politiska deltagande. Denna insikt förmedlar en kritisk läsning av Jacobssons avhandling.

Hon för en energisk och lärd diskussion om demokratins innebörd. Men den tingstenska idékritiken kunde också riktats emot nejsidans "demokratidiskurs". Här finns ett ämne för ytterligare en bok.

Mats Lundström

Noter

1. En övertalningsdefinition har följande kännetecken enligt Stevenson (1969:210): "In any 'persuasive definition' the term defined is a familiar one, whose meaning is both descriptive and strongly emotive. The purport of the definition is to alter the descriptive meaning of the term, usually by giving it greater precision within the boundaries of its customary vagueness; but the definition does *not* make any change in the term's emotive meaning. And the definition is used, consciously or unconsciously, in an effort to secure, by this interplay between emotive and descriptive meaning, a redirection of people's attitudes."
2. Grundbetydelsen i uttrycket "öppet samhället" är ett liberalt samhälle, som inte nödvändigtvis behöver vara en demokrati, t.ex. England och USA före den allmänna rösträttens införande. Se Roger Scrutons (1989:334) definition av "öppet samhälle": "In short, it is a society which is as free from the state as possible, while maintaining good or-

der, cohesion and constitutional politics". Jfr Popper 1972:350. Att demokrati och liberalism är olika företeelser framhålls av Ross (1968:111): Att det finns ett historiskt samband får "icke fördölja den sanningen att *demokrati och liberalism är skilda begrepp utan inbördes sammanhang*". Jfr Lundström 1991.

3. Jack Lively (1975:2) hävdar t.ex. att "any attempt to define democracy[...] must involve some commitment to political positions, some positive evaluation of the justifications proffered for different kind of political systems". Lively definierar "demokrati" i termer av politisk jämlikhet. Men politisk jämlikhet kan betraktas som ett sakförhållande *eller* som en normativ princip. Den senare behöver inte uttryckas i definitionen av "demokrati". Man kan definiera demokrati som "politisk jämlikhet" utan att vara anhängare av politisk jämlikhet. Se Tännsjö 1992:7 och Bobbio 1989:135f.

4. En s.k. innehållslig definition av "demokrati" utmärks av att den inkluderar ett utfall av en demokratisk procedur i definitionen av "demokrati". Definitionen av "demokrati" blir därmed för snäv i förhållande till en proceduriell definition. Om man t.ex. inkluderar socialistiska ägandeförhållanden i "demokrati" blir vissa samhällen "odemokratiska" trots att de styrs genom demokratiska procedurer. Alla tillägg till en demokratisk procedur leder till innehållsliga demokratidefinitioner. Den demokratidefinition som SNS Demokratiråd föreslår i sin första rapport (Rothstein (red) 1995:122f) är innehållslig i denna mening. Medborgarstyrda stater blir odemokratiska om de inte bygger på rättsstatliga principer (som maktindelning) och är handlingskraftiga. Men både maktindelning och handlingskraft kan vara ett möjligt utfall av demokratiska procedurer. Se Lundström 1997a för en diskussion.

5. Jacobsson refererar på s. 253 själv till Författningsutredningen som framhåller effektivitet som det "främsta måttet" på ett gott demokratiskt statskick (SOU 1963:17:27)

6. I *Size and Democracy* (1973) anger Dahl och Tufté "system capacity", dvs. effektivitet i måluppfyllelse, som en "Dimension of Democracy". I en kritisk recension påpekar Brian Barry (1974) att om systemkapacitet är ett kriterium på demokrati ökade graden av demokrati i Nazityskland när systemkapaciteten ökade till följd av erövringskrig. På motsvarande sätt minskade graden av demokrati i Storbritannien när landet förlorade sina kolonier. Systemkapacitet är varken demo-

kratisk eller odemokratisk; den bestämmer handlingsutrymmet för en stat – oavsett hur den styrs, hävdar Barry. Samma principiella kritik kan riktas mot SNS Demokratiråds definition av demokrati i Rothstein (red) 1995:122f.

7. Beitz (1989) anger tre typer av normativa demokratiteorier: 1. Proceduriella teorier, som i demokrati ser en rättvis procedur, oavsett utfallet. 2. Folkviljeteorier, som i demokrati ser en metod att förverkliga medborgarnas önskemål. 3. Bästa utfallsteorier, som i demokrati ser en metod att förverkliga ett rättvist samhälle (enligt en universell princip). Se Lundström 1997b för en diskussion.

8. I den s.k. semantiska triangeln som Jacobsson refererar till är en terms mening inte samma sak som en föreställning. (Se Sartori 1984.) En föreställning om demokrati är inte samma sak som ett demokratibegrepp. Begrepp är något abstrakt, medan föreställningar är empiriska, psykologiska företeelser. Ett demokratibegrepp kan ligga till grund för en föreställning om demokrati, ungefär som begreppet kvadrat kan ligga till grund för en föreställning om en kvadrat. Men föreställningen om en kvadrat kan inte ligga till grund för föreställningen om en kvadrat. Föreställningar och tänkande har inte sig själva som objekt. När man tänker på demokratins innebörd tänker man inte på sin egen föreställning om demokrati, utan på något abstrakt. Jacobssons idékritik förutsätter att föreställningar inte är samma sak som begrepp. När hon hävdar att effektivitet inte bör inkluderas i demokratibegreppet, hävdar hon att en föreställning om demokrati bör grundas på demokratibegreppet och inget annat (dvs. på den innebörd som termen "demokrati" bör ha i ett statsvetenskapligt språkbruk).

9. Det som Jacobsson gör är, vad jag kan förstå, en kombination av det som Vedung (1982:101-103) kallar bokstavstolkning och systematisk tolkning. Det senare innebär följande: "Its basic idea is simple: The meaning of the message can be disentangled if it is placed into the larger context or system to which it belongs...The context may be a greater theoretical construct. Sometimes, it is possible to elicit the full meaning of individual messages only after we have determined their theoretical context...The systematic method of interpretation allows us to get at latent meanings of a much more comprehensive and complex kind than we can get with the literal method of interpretation." Denna form av tolkning stämmer ganska väl med det som Jacobsson kallar diskursanalys.

10. Enligt den klassiska suveränitetskonception (som formulerades av Jean Bodin) är suveränitet "final political authority" (Beitz 1991:238). Suveräniteten kan vara intern och extern. I det förra fallet avses auktoritetsförhållandet mellan suveränen och medborgarna; i det senare fallet avses auktoritetsförhållandet mellan en suverän och andra suveräner, dvs. mellan stater. Men i båda fallen handlar det om ett statsrättsligt förhållande, inte om makt eller autonomi i allmänhet. Suveränitet har inte med systemkapacitet eller faktiskt handlingsutrymme att göra. Jacobssons kritik av den s.k. "suveränitetskalkylen" i den s.k. *Suveränitetsutredningen* (SOU 1994:12:10), som bygger på en sammanblandning mellan suveränitet och sakpolitisk effektivitet, är välmotiverad. Utredningen menar att en reducerad formell suveränitet kan uppvägas av en ökad "reell" eller "faktisk" suveränitet, vilket betyder ökad möjlighet att genomföra politiska beslut i Sverige. Men om formell suveränitet kan betraktas som ett formellt rättsförhållande, kan reell eller effektiv suveränitet betraktas som faktiska möjligheter att effektuera detta rättsförhållande (se Carlsnæs 1993:73). Reell suveränitet betyder då inte "en stats reella rörelse- eller handlingsfrihet" med avseende på demokratiska beslut i allmänhet, som påstås (SOU 1994:12:10). Jacobsson visar mycket riktigt att suveränitetsbegreppet fylls med ett nytt effektivitetskriterium som är irrelevant. Men samtidigt bortser hon ifrån att enligt det legalistiska suveränitetsbegreppet, som hon försvarar, uppges inte den svenska folksuveräniteten i och med ett medlemskap i EU. Fortfarande är det så att "the final political authority" ligger hos den svenska riksdagen, eftersom den har den konstitutionella makten över gällande rätt i Sverige (både formellt och reellt).
11. Detta maktbegrepp formuleras av Beitz (1989:10) så här: "Power is a counterfactual notion. In attributing power to someone, we imply that there is some possible world in which her action (or omission) will change the future course of events by converting an outcome she does not want, but that would occurred if she had not acted (or had acted otherwise) into an outcome she wants. Having power, she has the potential to make a difference. However, the world in which one's power makes a difference need not be the actual world – one can have (and exercise) power without getting what one wants, and one can get what one wants without exercising power (or by exercising it superfluously: when the desired outcome would have occurred anyway)." En liknande tanke formuleras av Barry (1992:272). Jfr Dahl 1982:22.
12. Jacobsson ger, vad jag kan förstå, en missvisande bild av EU-avtalets förhållande till folkrätten: "Dock strider det emot den strikta folkrätten att direktverkande beslut kan fattas med majoritetsröstning i rådet och därmed att ett demokratiskt land kan påtvingas åtgärder i strid mot en folkvilja som framkommit på demokratisk väg nationellt" (s. 185). Vad som skett är ju att det framkommit en "folkvilja" nationellt som godkänt ett EU-avtal. EU-medlemskapet har inte tvingats fram av EU. EU kan heller inte tvinga Sverige att ovillkorligen för all framtid införliva EG-rätten i gällande rätt. Så länge den svenska väljarkåren är "fördragets herre" (vilket är innebörden i den tyska författningsdomstolens utslag över Maastrichtfördraget), kan den upphäva EG-rättens giltighet i Sverige. Om Sverige påtvingades EG-rätten, trots att riksdagen fattat beslut om att utträda ur EU skulle Jacobssons beskrivning vara riktig.
13. Att Brian Barry definierar demokrati som en fördelning av makt hindrar inte att han har en proceduriell definition av demokrati. Proceduren antas leda till en jämlik fördelning av politisk makt. Se Barry 1989:25.
14. I en stort uppslagen debattartikel i *Moderna Tider* (Arvidsson m.fl. 1997) hävdas att följande grundlagsnorm inte efterlevs: "Beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar" (RF 1. kap. 7 §). Denna lag bryts, menar artikelförfattarna, på grund av "den kommunala verksamhetens tilltagande bolagisering" (s. 27). Grundlagsdebattörerna i *Moderna Tider* blandar ihop maktfrågor med procedurfrågor på samma sätt som många EU-kritiker. Varken bolagisering eller privatisering av produktionen av vissa kommunala tjänster innebär att valda församlingar frånhänder sig den politiska beslutanderätten i dessa angelägenheter. Det är fullt möjligt att återta bolagiseringen. Demokratisk kontroll behöver inte innebära demokratiska beslutprocedurer i alla led i den kommunala verksamheten. Jfr Dahl 1990:72.
15. Enligt Dahls definition av en demokratisk procedur är det inte motsägande att säga att demokratin kan avskaffas genom demokratiska beslut. Brian Barry (1991:25), däremot, definierar en demokratisk procedur i termer av förbud att inskränka de rättigheter som är nödvändiga för en demokratisk procedur. Vilken språklig norm man väljer

ger dock inte svar på den normativa frågan om man bör avskaffa demokratin genom (o)demokratiska beslut. Varken Dahls eller Barrys definitioner av demokratiska procedurer utesluter dock beslut om "odemokratiska procedurer" inom ramen för en fortsatt demokrati.

16. Dahl (1990:72) skriver i polemik mot dem som likställer folkstyrelse med demokratiska procedurer: "... rule by the people requires not only one form but many forms, including, paradoxically, nondemocratic forms of delegated authority. Yet, the error of thinking about democracy as a single form has led to catastrophe in the past; I fear it will lead to disaster in the future".

Referenser

- Algotsson, K-G. 1987. *Medborgarrätten och regeringsformen*. Stockholm: Norstedts.
- Arvidsson, H. (m.fl.) 1997. "Vi bekymrade medborgare", *Moderna Tider* Nr. 84. Årg. 8.
- Barry, B. 1974. "Size and Democracy", *Government and Opposition* 1974. Vol. 9. No. 4, 492-503.
- Barry, B. 1991. *Democracy and Power*. Oxford: Clarendon Press.
- Beitz, C. 1989. *Political Equality*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Beitz, C. 1993. "Sovereignty and Morality", i Held, D (ed) *Political Theory Today*. Oxford: Polity Press.
- Bobbio, N. 1989. *Democracy and Dictatorship*. Cambridge: Polity Press.
- Boström, B-O. 1988. *Samtal om demokrati*. Stockholm: Doxa.
- Buchanan, J. & Tullock, G. 1969. *The Calculus of Consent*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Carlsnæs, W. 1993. "Sweden Facing New Europe: Whither Neutrality?", *European Security* 2, No. 1, 71-79.
- Dahl, R. 1982. *Dilemmas of Pluralist Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. 1989. *Democracy and its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. 1994. "A Democratic Dilemma: System Effectiveness versus Citizen Participation." *Political Science Quarterly* 109, 23-34.
- Dahl, R. och Tufte, E. R. 1973. *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Elster, J. 1986. "The Market and the Forum: Three Varieties of Political Theory", i Jon Elster & Aanund Hylland (ed.) *Foundations of Social Choice Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elvander, N. 1975. *Demokrati och socialism*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Frändberg, Å. 1996. "Begreppet rättsstat", i Sterzel, F. (red). *Rättsstaten – rätt, politik och moral*. Rättsfondens skriftserie 31. Uppsala: Justus Förlag.
- Goldman, K. (1995). "Demokrati och internationalism", i C. Arvidsson (red) *Sverige och det nya Europa*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Gustavsson, S. 1994. "EG:s demokratiska legitimitet", i bilaga till SOU 1994:12.
- Jacobsson, K. 1997. *Så gott som demokrati*. Umeå: Boréa.
- Lundström, M. 1991. "Maktordningens vetenskapliga liberalism", *Statsvetenskaplig Tidskrift* Nr 2 Årg 94.
- Lundström, M. 1996. "Varför bör demokratin fördjupas?", *Svensk Tidskrift* Årg. 83, nr. 2.
- Lundström, M. 1997a. *The Moral Standing of Democracy*. Opublicerat manus. Statsvetenskapliga institutionen. Uppsala universitet.
- Lundström, M. 1997b. "Det rätta och det goda i en mångkulturell demokrati". *Svensk teologisk kvartalskrift* 73, 80-87.
- Lundström, M. 1997c. *Demokrati i skolan?* Rapport till Skolverket.
- Martin, H-P. & Schumann, H. 1997. *Globaliseringsfällan*. Stockholm: Symposion.
- Naess, A. 1968. *Demokratisk styreform. En presiseringsmeny*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nelson, W. 1980. *On Justifying Democracy*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Petersson, O. 1993. *Svensk politik*. Stockholm: Publica.
- Plamenatz, J. 1992. *Man and Society*. Vol II. (2:a uppl.) London: Longman.
- Popper, K. R. 1972. *Conjectures and Refutations*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ross, A. 1968 (1946) *Varför demokrati?* Stockholm: Tidens Förlag.
- Rothstein, B (red.). 1995. *Demokrati som dialog*. Stockholm: SNS Förlag.
- Sartori, G. 1984 (ed). *Social Science Concepts*. Beverly Hills: Sage.
- Sartori, G. 1987. *The Theory of Democracy Revisited*. Vol. 1-2. Chatham: Chatam House Publ.
- Scharpf, F. W. 1996. "Europas olösliga ekvation", *Moderna Tider* Nr. 72. Årg. 7.
- Schumpeter, J. 1979 (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Allen & Unwin.

- SOU 1994:12. *Suveränitet och demokrati*. Stockholm: Fritzes.
- Stevenson, C. 1969 (1944). *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press.
- Tingsten, H. 1933. *Demokratins seger och kris*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, H. 1941. *Idékritik*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, H. 1945. *Demokratiens problem*. Stockholm: Norstedts.
- Tännsjö, T. 1992. *Populist Democracy – a Defence*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Vedung, E. 1982. *Political Reasoning*. Beverly Hills: Sage.
- Wigforss, E. 1980. Skrifter i urval. *Demokraten*. Vol. IV. Stockholm: Tiden.

Svar till Mats Lundström och Kjell Goldmann

Inledning

Det är roligt att notera att en avhandling i sociologi har rönt intresse också i en granndisciplin, vilket avspeglas i Kjell Goldmanns och Mats Lundströms kommentarer till min avhandling. Jag har beretts möjlighet att i min tur kommentera dessa. För läsare som är obekanta med min avhandling kan jag nämna att den behandlar den svenska EU-debatten från 1988 till 1994 avseende på hur demokratin diskuteras i offentligt tryck samt på ledar- och debattsidor i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Arbetet*. I avhandlingen visar jag att procedurerna för det kollektiva beslutsfattandet tonades ned (och var förgivettagna) i den där dominerande demokratidiskursen medan resultaten av politiska beslut sköts i fokus. Den sakpolitiska effektiviteten blev en central komponent i demokratibedömningen och förbättrad handlingskraft i sakpolitiken tenderade att bli betraktad som en självklar demokrativinst.

Att välja läsart är läsarens privilegium. Att min avhandling öppnar för olika läsarter visar Goldmanns och Lundströms kommentarer. Intressant är också att kontrastera dessa med den danske statsvetaren Ove K. Pedersens recen-

sion i *Sociologisk Forskning* (nr 1 1998). Av de tre recensionerna framgår att avhandlingen behandlar språkbruk. Men recensenterna företräder olika sätt att se på språkanvändning och tolkar min syn olika, vilket motiverar att jag nedan presenterar min egen syn. Klargörandet av min diskursanalytiska och begreppshistoriska ansats riktar sig främst till Mats Lundström medan jag avslutningsvis vänder mig till Kjell Goldmann med en diskussion om relationen mellan politiskt och vetenskapligt språk.

Vad är diskursanalys?

Diskursanalys har hittills i Sverige fått större genomslag inom andra samhällsvetenskaper än inom statsvetenskap. Men det har trots allt de senaste åren utkommit en del statsvetenskapliga avhandlingar som bygger på olika former av diskursanalys.¹ Internationellt sett har denna typ av språkorienterade politikstudier formligen exploderat det senaste decenniet. Det ter sig därför lite egendomligt att, som Lundström, ha en viss typ av idéanalys som enda referensram. Istället för att läsa min avhandling som en diskursanalys tillskriver han mig föresatsen att göra en idéanalys. Han har därmed gjort en tolkning av min framställning utifrån andra utgångspunkter än de jag haft.

Diskursanalys bygger på ett bestämt sätt att se på språk och språkanvändning. Språket är enligt detta synsätt inget neutralt medium för återgivande av en given verklighet, utan språket *skapar* mening och i förlängningen verklighet, dvs det som uppfattas som verkligt.² Jag formulerar det i avhandlingen som att "våra språkliga handlingar bidrar till att internalisera en viss verklighetsförståelse" (1997: 28). Denna syn på språk kallas ibland konstruktivistisk. Vad som passerar för "kunskap" och "verklighet" varierar mellan samhällen – verkligheten konstrueras socialt – och det gäller att studera också de processer varigenom en samling kunskaper etableras som "verklighet" i samhället (Berger och Luckmann 1979: 12).³ Till skillnad från den rationalistiska synen på språk och språkanvändning som Lundström tycks företräda implicerar den diskursanalytiska språksynen att språkanvändningen även innefattar en maktdi-